

Josip Antolović

GRADITELJI SUVREMENE TEOLOŠKE MISLI

Karl Rahner

Kad govorimo o novoj, modernoj, suvremenoj teologiji, onda se vrlo često spominje ime Karla Rahnera. Neki ga čak smatraju najvećim teologom današnjice. Da li je to mišljenje opravdano? Teško je odgovoriti na to pitanje jer je Rahner još uvijek naš suvremenik, dakle vremenski odviše bliz a da bi se o njemu kao teologu mogao donijeti konačan sud. Jedno je ipak već sigurno, naime da će ime Karla Rahnera u povijesti teologije našega stoljeća ostati zabilježeno krupnim slovima. Njegov je prilog teologiji tako velik da njegova stvaralačka snaga podsjeća čak na Augustina i na Tomu Akvinskoga.

Odličan poznavalac Rahnerove teologije Johann Baptist Metz, profesor fundamentalne teologije na Ktoličkom teološkom fakultetu u Münsteru, kaže da Karl Rahner u povijesti teologije označuje prelomno doba, prekid sa starim i pristup nečem novom. U čemu je to? Sam Karl Rahner kaže da je i on kao profesor dogmatike počeo predavati po staroj skolastičkoj metodi, latinskim jezikom, razrađujući pojedine teze po strogo određenim i kliširanim oblicima. No brzo je uvidio da je takav pristup teologiji dalek i tuđ suvremenom mentalitetu, osobito na njemačkom jezičnom području, snažno prožetom novom transcendentalnom i egzistencijalističkom filozofijom. Zato je pomalo izbljedjeli i ukočeni svijet neoskolastičkih teoloških formulacija počeo suočavati s modernom filozofijom, koja je postala kategorija u kojoj misli suvremeni intelektualac.

Rahner je nadalje dobro uočio rascjep između teologije i kerigme. Onako kako se poučavala teologija nije mogla postati predmetom naviještanja. Treba je, dakle, tako naučavati da to naučavanje postane zapravo

naviještanje poruke spasenja, koja je i glavni predmet teološkog proučavanja. Ono što je Rahnerov stariji brat Hugo teoretski i programatski zacrtao u djelu *Eine Theologie der Verkündigung*, izdanom g. 1939., Karl je pokušao ostvariti u svojim glavnim teološkim djelima.

Rahnerovska novost u teologiji jest i u tome što je teologiju pokušao učiniti teologijom putnika, Crkve i čovječanstva, koje je na putu prema istini i prema eshatonu. Zato ta putnička teologija neprestano nastoji i trudi se da dublje uđe u sadržaj Objave i da ga formulira sve boljim, potpunijim i razumljivijim formulacijama kako bi postala bratska služba nade za sve. Da se to u što većoj mjeri i ostvari, Rahner hrabro izlazi iz ghetta, iz izoliranosti i stupa u dijalog sa suvremenim svijetom u duhu duhovnoga pluralizma.

25. srpnja 1972. bio je Karl Rahner u Zagrebu. Prisustvovao sam tada razgovoru koji je s njim vodio novinar *Glasa koncila*, a taj je razgovor u istim novinama i objavljen. Rahner je tada u nevezanom razgovoru rekao u čemu je zapravo problem te nove teologije. Ne radi se o tome da se bilo koja istina iz poklada vjere dovede u sumnju ili čak zaniječe, već o tome da se izreče onim jezikom koji će suvremenom čovjeku biti razumljiv, da naš dijalog s njime ne bude razgovor između dva gluha. Rahner je tada doslovno rekao i ovo: »Ako su u pitanju one istine koje imamo u Denzingeru, ja sam spreman za svaku od njih i krv prolići. No ne radi se o njima kao takvima, o njihovom sadržaju, već o tome kako da ih približimo današnjem čovjeku, koga muče toliki neriješeni problemi.« Takvo nastojanje, moramo priznati, silno je utjecalo na razvoj takozvane nove teologije i postalo općom teološkom sviješću u Crkvi.

Kad je riječ bilo o K. Rahneru, bilo o kojem drugom velikom teologu, npr. Congaru, de Lubacu, Daniélouu, koji su nakon rata stvarali novu teologiju odmah se spoticemo o encikliku Pija XII. *Humani generis*, koja joj je postavljala neke zamjerke. Njemački autori i teolozi naročito ne mogu spomenuti imena tih teologa a da se bez nekog dubokog ogorčenja ne osvrnu na spomenutu encikliku Pija XII. Proučavajući likove tih teologa, i ja se u literaturi neprestano susrećem s tom enciklikom. Meni osobno ona nije nikakav kamen smutnje, a smatram da je potrebno i njoj pristupiti i dobronamjerno, i hladnokrvno, i objektivno, pa neće biti tako strašan bauk, kakav inače izgleda.

Neka mi se stoga oprostí ova digresija! Ona je za bolje razumijevanje nove teologije i onih koji su je stvarali isto tako korisna i važna. Neću iznijeti svoj sud, da ne bih bio pristran, već mišljenje o Burkhardta Schneidera, Nijemca, profesora crkvene povijesti na Gregorijani i stručnjaka baš za pontifikat Pija XII. Iznio ga je u odličnoj studiji o Piju XII., koju je objavio Musterschmidt Verlag, Göttingen, 1968., a već 1970. prevedena je na talijanski i izdana od Edizioni Paoline.

»U prvoj polovini svoga pontifikata Pio XII. pokazao se osobito otvorenim prema pitanjima za koja je predviđao da moraju dati priliku za teološki razvitak. Pored naučavanja o Crkvi (enciklika *Mystici Cor-*

poris, g. 1943.) i liturgijskom pokretu (enciklika *Mediator Dei*, g. 1947.), enciklika o Svetom pismu (*Divino afflante Spiritu*, g. 1943.) s pozitivnim ocjenjivanjem metoda i rezultata što ih je izradila moderna egzegaza, predstavlja velik napredak, koji je pet godina kasnije naglašen još jedanput u pismu tajnika Papinske biblijske komisije, odobrenom od Pape, a upravljenom pariskom nadbiskupu kardinalu Suhardu. Ta otvorenost prema modernim pitanjima morala se kasnije opet prihvatiti i razviti u krilu II. vatikanskog sabora, jer je bila zasjenjena nekim nepovjerenjem prema modernoj teologiji, osobito onoj francuskoj, što je nadošlo g. 1950. i jasno izloženo u enciklici *Humani generis* od 12. kolovoza iste godine. Zapažale su se napose opasnosti ponovnog uskrisivanja modernizma, prema kojemu bi trebalo poduzeti slične mjere kao one na početku našeg stoljeća. Ne griješi se sigurno ako se podržava pretpostavka da su jednostrani i pretjerani izvještaji o unutrašnjoj situaciji u Crkvi budili u Piju XII. strah pred opasnim razvojem zabluda. Druga polovina njegova pontifikata bila je ipak u unutrašnjosti Crkve obilježena nekim nepovjerenjem i nekom vrstom ukočenosti. Često se dolazi, ako i ne kao na početku stoljeća, u vrijeme modernističkih kontroverzija, do neutemeljenih sumnjičenja i optužbi zbog skretanja...» Potkraj svoga pontifikata Pio XII. htio je uvesti novost u praksu osude katoličkog autora, tj. da ne bude osuđen dok prije ne bude preslušan i dok u svoju obranu ne iznese svoje razloge, što, dakako, više odgovara modernim vremenima. Smrt ga je u tome pretekla.

Meni se osobno čini da je posaborski razvoj u teologiji, u kojoj je sigurno bilo, pa i ima skretanja, u neku ruku dao pravo bojaznima Pija XII., i zato mislim da moramo biti prema njemu i pravedni i obzirni, pa i prema njegovoj enciklici *Humani generis*, mada je zbog toga ne moramo smatrati najboljim od svih mogućih rješenja. Papina enciklika nije direktno pogodila Karla Rahnera, već više francuske teologe, osobito Congara i de Lubaca.

Razvoj za pontifikata Ivana XXIII., II. vatikanskog sabora i Pavla VI. vratio je njima i drugima povjerenje, oni su u saborskim radovima odigrali veliku ulogu, a opomena Pija XII. mogla im je koristiti da se ne prenagle, da pojedina pitanja dublje prouče, da se više obaziru na tradiciju i na crkveno učiteljstvo. Ne bih želio moralizirati, ali mislim da je i teozozima potreban duh vjere s obzirom na manje sretne poteze unutar Crkve pa ih onda u svojim sudovima o pojedinim ličnostima nećemo ni predimenzionirati.

Nakon ove, po mojem shvaćanju potrebne i važne digresije vratimo se opet Karlu Rahneru! Prigodom njegove 60. obljetnice života izdan je u počast njemu *Festschrift* — svečani zbornik pod naslovom *Gott in Welt* u dva sveska, u kojem se očituje bar nešto od one punine kojom je Rahner obogatio Crkvu i njezinu teologiju. Priznanje Rahneru odao je i Papa Pavao VI., kad mu je u privatnoj audijenciji rekao da često upotrebljava *Lexikon für Theologie und Kirche* što ga je on (Rahner)

izdao s J. Höferom u vremenu od g. 1957. do 1965., a koji leksikon u mnogim dijelovima u teološkim stenogramima sadržava Rahnerovu dogmatiku.

Prigodom 70. obljetnice Rahnerova rođenja odala mu je zahvalnost i priznanje za njegov teološki rad i Njemačka biskupska konferencija. Za vrijeme prigodne svečanosti na Visokoj filozofskoj školi (Filozofski fakultet Družbe Isusove) u Berchmanskollegu u Münchenu predsjednik Biskupske konferencije Savezne Republike Njemačke kardinal Julius Döpfner nazvao je Rahnera u svečanom govoru »čovjekom proživljene vjere« i »nepodmitljivim svjedokom«, koji i nadalje treba da ostane savjetnikom biskupa. Kardinal Döpfner je ujedno u ime Biskupske konferencije Savezne Republike Njemačke izrazio duboku zahvalnost Rahneru za njegov teološki rad.

U svojoj pak laudaciji münsterski teolog dr. Johann B. Metz naglasio je da se Rahner nije nikad »poigravao« Crkvom niti ju je uzimao kao pozornicu ili primjesak svoje privatne teologije. Ako pak Rahner u svojoj »nemoći« iz straha za Crkvu zavikne, tada je to »kušnja za instinkt naše Crkve, koja, doduše, još uvijek ima »milieu«, ali sve ostaje bez naroda, iako se još uvijek naziva »narodom«. Svojom filozofskom teologijom i životno utemeljenom dogmatikom Rahner je učinio pokušaj da ujedini ono što je dugo bilo razdvojeno, da »okonča raskol između dogmatike i životnosti«.

Život

Nakon ovoga prilično dugačkog uvoda recimo nešto i o životu Karla Rahnera, mada se o tome ne može mnogo govoriti. Njegov se životni put, kako to kaže J. B. Metz, gubi u anonimnosti njegova redovničkoga života.

Karl Rahner rodio se 5. ožujka 1904. u Freiburgu/Breisgau. Nakon srednje škole slijedi primjer svoga starijeg brata Hüge i stupa g. 1922. u Družbu Isusovu. Filozofiju studira u Pullachu kod Münchena, a teologiju u Valkenburgu u Holandiji. Godine 1932. zaređen je za svećenika. Veoma mnogo zanima se za filozofiju Martina Heideggera, pa je kod njega bio i na specijalizaciji. Ipak se Rahner habilitira za profesora teologije.

Kao zanimljivost možemo napomenuti da mu njegov diplomski rad *Geist in Welt* nisu htjeli priznati za doktorsku disertaciju, pa je g. 1936. doktorirao na temelju rasprave o svetim ocima. Djelo *Geist in Welt* izdano je ipak g. 1939., a prevedeno je i na više stranih jezika.

Zadobivši doktorat iz teologije, Rahner započinje svoju bogatu profesorsku i učenjačku karijeru. G. 1937. postaje privatni docent u Innsbrucku, ali su ga već dvije godine kasnije nacisti odande protjerali. Za vrijeme rata bavio se jedno vrijeme dušobrižničkom službom u Beču, a zatim na jednoj župi u Donjoj Bavarskoj. I to je bila za njega velika škola, škola prakse, života. Kako je bio duboko refleksivan, i u tim je danima mnogo razmišljao pa je g. 1941. izdao knjigu *Hörer des Wortes*.

G. 1948. dolazi kao profesor dogmatike opet u Innsbruck i ondje ostaje do g. 1964. To je zlatno doba teologije u Innsbrucku, a obilježavala su ga dva brata Rahnera, Hugo i Karl. Za vrijeme pripreme Sabora i samog Sabora Rahner je prisutan kao stručnjak u svim teološkim diskusijama i savjetovanjima. Imao je prednost da je sve svoje teološke misli znao formulirati i u skolastičkoj latinštini, pa su ga tako mogli razumjeti i teolozi stare škole i oni koji se teško uživljavaju u njegov za mnoge, uistinu, težak i složen njemački jezik i stil. Da mu je teško razumljiv jezik, priznaju i sami Nijemci, pa kažu čak da je tako mislio i njegov stariji brat Hugo.

G. 1964. Rahner nasljeđuje Guardinija u Münchenu, ali iako ga je pretekao u dubini teološke misli, nije ga nikad dostigao u ljepoti izražaja i u blistavim propovijedima i konferencijama, kojima je Guardini privlačio pažnju Münchenske publike. Ne može svatko biti svestran! Različiti su darovi, ali je isti duh. Iz Münchena prelazi Rahner na sveučilište u Münster, da bi se doskora opet vratio u München, u tihi kabinetski rad. U posljednje vrijeme oslabio mu je nešto sluh, ali radna sposobnost još mu je uvijek prilična.

Djela

Životno djelo Karla Rahnera obuhvaća oko 3.000 naslova. Najglavnija su mu djela prevedena na sve svjetske jezike. Zbog njih je primio više počasnih doktorata, pa i nekoliko nagrada, među njima i nagradu Sigmunda Freuda za znanstvenu prozu. Ograničimo se samo na njegova najznačajnija djela!

Worte ins Schweigen, 1938., *Ascese und Mystik in der Väterzeit*, g. 1939. U njima, kao i u drugim teološkim djelima očituje se Rahnerovo potvrđivanje tradicije, osobito otačke, a od skolastičke naročito sv. Tome. U svome teološkom razmišljanju Rahner se osjeća dužnikom prema povijesti vjere i Crkve. No njegova vjernost tradiciji ne znači jednostavno obnavljanje staroga ili jalovo prepričavanje povijesnoga poklada, već na temeljima staroga stvara novo, prikladno za sadašnje vrijeme. Ne traži novo iz mode i radi mode, već iz vjernosti onome povijesno prvotnome.

Von der Not und dem Segen des Gebetes, g. 1949. To je odlična studija o molitvi, u kojoj Rahner duboko teološki i ljudski psihološki pokazuje kako molitva zna biti mučna, teška, suha, tjeskobna, a ipak i takva je velik blagoslov našega života. Ljudi se često zbog teškoće moljenja odvrćaju od molitve ili misle da takva molitva nema vrijednosti. Rahner pokazuje da je i ona molitva kad nam se čini kao da govorimo u prazno, ukoliko je čin vjere i znak naše dobre volje, pred Bogom i te kako vrijedna.

Hoću li pogriješiti ako *Schriften zur Theologie* u 12 svezaka, koji su izdani u razdoblju od 1945. do 1975. nazovem glavnim i najvrednijim Rahnerovim djelom? Ne znam. Ali mislim da bi to bila njegova »Summa theologica« za naše doba. U njoj je sav Rahner i njegova teologija, za koju je glavna značajka da je to antropološki okrenuta teologija, dakle, teologija okrenuta prema čovjeku i za čovjeka.

Mislim da ćemo je najbolje shvatiti ako je usporedimo s kršćanskom literaturom. Ona se u sva vremena bavila i Bogom i čovjekom. Ipak je u srednjem vijeku imala u središtu Boga i s toga je stajališta promatrala čovjeka, da bi u novom vijeku postavila u središte čovjeka i da s toga stajališta promatra Boga. I ne treba nas to ništa zbunjivati, jer je Bog postao čovjekom i tako učinio i njega objektom teologije. Utjelovljenjem Boga, bogočovještvom, čovjek nije pred Bogom jedno ništa već »divno sazdan, a još divnije obnovljen«, kako je stoljećima ponavljala zapadna liturgija, ili Bog je u odnosu prema čovjeku »trosunčano čovjekoljubivo Božanstvo«, kako to pjeva istočna liturgija. Toga danas postavljamo sve više svjesni zahvaljujući i teologiji Karla Rahnera.

Ako postoji zakon povijesne dijalektike da teza rađa antitezu, a zatim da dolazi sinteza, onda je i srednjovjekovni teocentrizam rodio novovjekovni antropocentrizam, da dođe do poslijenovovjekovne sinteze u »teocentričnom humanizmu«, kako ga je filozofski formulirao Jacques Maritain, a teološki obradio Karl Rahner. O tome je g. 1966. na jednom predavanju u Chicagu rekao: »Čim čovjeka shvatimo kao biće apsolutne transcendencije prema Bogu, antropocentrizam i teocentrizam teologije nisu nikakve suprotnosti, već strogo jedno te isto (izraženo s dviju strana) i nijedan se od ta dva vidika ne može razumjeti bez drugoga. Antropocentrizam teologije nije, dakle, nikakva suprotnost najstrožem teocentrizmu teologije, već suprotnost mišljenju da je čovjek u teologiji pojedinačna tema pored ostalih . . ., ili može li se o Bogu teološki nešto izreći, a da se već tim samim nešto ne kaže i o čovjeku i obratno, ili su te dvije izreke u međusobnoj vezi samo u stvari, a ne i u spoznaji.«

Rahner je to antropološki upravljeno shvaćanje teologije proširio na pojedine teološke traktate, tako na nauku o Presv. Trojstvu, o milosti, o posljednjim stvarima, o povijesti spasenja, na kristologiju. »Kristologija je svršetak i početak antropologije, a ta je antropologija u svom najradikalnijem ostvarenju, u kristologiji, uvijek teologija, ponajprije teologija koju je sam Bog izrekao, time što svoju Riječ kao naše tijelo izriče u prazninu nebožanskoga i grešnoga, teologija kojom se tada i sami vjerujući bavimo, ako ne mislimo da bismo mogli naći Krista čovjeka, a time i čovjeka uopće mimo Boga.«

Kao zasebne monografije Rahner je još obradio *Sendung und Gnade*, g. 1959.; *Zur Theologie des Todes*, g. 1961. i *Das Problem der Hominisation*, g. 1961.

Svoju teologiju Rahner je popularizirao i u brojnim člancima i predavanjima. Ako uzmemo da njegov opus ima 3.000 naslova, onda nam je jasno da se ne samo dotaknuo, već da je i stručno obradio gotovo

sve važnije teološke probleme. Kao primjer i bar malo osvjetljenje njegove teologije u obliku predavanja neka posluži ovo: u prepunoj dvorani Katoličke akademije u Trieru Rahner je govorio o temi *Što znači uskrsnuće od mrtvih?* Na pitanje postoji li uistinu uskrsnuće od mrtvih odgovorio je: »Ako je netko uvjeren da se čovjek sa svojom slobodom ne može 'splasnuti' u ništa, tada se mora vjerovati u uskrsnuće od mrtvih.« Nadu u oslobođenje označio je Rahner jednakom nadi u uskrsnuće.

Prema Rahneru uskrsnuće tijela ne može se osporavati. Nada čovjeka u konačnu slobodu njegova postojanja uvijek je nada za čitavog čovjeka, ne samo za dio njegova bića. No Rahner je naglasio da u Katoličkoj Crkvi nema nijedne dogme koja bi naučavala neku određenu predodžbu i način daljnega života. Postoji li između smrti i uskrsnuća neko međuvrijeme? Kako ljudsko tijelo izgleda nakon uskrsnuća? Kakvu ulogu ima »leš u grobu«? Kako i gdje netko sebi zamišlja čistilište — na sva ta pitanja nudi teologija različite predodžbe. Prepušteno je shvaćanju pojedinog vjernika koju će od tih predodžbi za se odabrati. Za kršćanina koji vjeruje da je Bog prihvatio i do punine doveo Isusov život, u tom je, prema tvrdnji prof. Rahnera, neopozivo obećanje Božje ljubavi i neosporan dokaz da je Bog spreman prihvatiti i život svakog čovjeka. (Podatak o tom predavanju dugujem ocu Josipu Badaliću.)

Na Rahnerovoj teološkoj baštini zasniva se i od njega projektirani *Handbuch der Pastoraltheologie* u 5 svezaka i napokon dogmatika, isto tako u 5 svezaka, *Mysterium salutis*, koju su izdali J. Feiner i M. Löhrer. Oni se u nacrtu toga djela izričito pozivaju na teološki rad Karla Rahnera.

O Rahneru se mnogo pisalo, za njim se povode mnogi teolozi, njegov je teološki opus bogat i u širinu i u dubinu. No »njegova se smiona Theologoumena u ustima mnogih — jako često glupo pojednostavnjuju i pojednostranjuju« (Johann B. Metz). Ne bih želio da to bude i u ovome mome prikazu. Htio bih da taj prikaz također bude u bratskoj službi one nade koju Rahner svojom teologijom želi pribaviti svima, jer teologija bez nade nije nikakva teologija. A naša je nada u Kristu, Bogočovjeku, u kojem i po kojem u ovo naše moderno doba u krilu Crkve želimo ostvariti i izgrađivati teocentrični humanizam.